

Presentasjon av ny ph.d.-avhandling

Konsta Kaikkonen. 2020. *Contextualising Descriptions of Noaidevuohta: Saami Ritual Specialists in Texts Written until 1871*. Bergen: Universitetet i Bergen

Av Ingvild Sælid Gilhus, Siv Ellen Kraft og Olle Sundström

Konsta Kaikkonens avhandling er en kildekritisk studie av noen av de historiske kildene til det forfatteren kaller *noaidevuohta*, dvs. funksjoner, tradisjoner og fenomener knyttet til de sentrale rituelle spesialistene (*noaidit*) i det nordsamiske området. Målet er å utføre «an autopsy on the concept of Saami shamanism», gjennom kontekstualisering av kilder og forfatterposisjoner i forhold til *noaidevuohta*, til det samiske, til andre tekster om samme anliggender, og til diskurser, paradigmer, idehistoriske strømninger og samfunnsmessige forhold. Kaikkonen er særlig opptatt av relasjonen mellom kunnskap og makt, slik det fremtrer gjennom produksjonen av kildetekstene, og av å avmystifisere beskrivelser av samisk religion. Et viktig premiss er at tekster ikke blir til i et vakuum, men at forfatterens bakgrunn så vel som bakgrunnen til de intenderte leserne er sentralt for teksters tilblivelse (s. 20):

Forskningsspørsmålene er som følger:

- (1) How did historical and idea-historical changes and author positions contribute to descriptions of Saami ritual specialists before the year 1871, and what were the motivations behind these texts at the time they were created?
- (2) How and when did these developments give birth to the concept of Saami shamanism, and who was behind its normalisation? (s. 19)

Avhandlingen består av åtte kapitler, innledes med en prolog og ender med en epilog. Kildekritiske diskusjoner i kapitlene 2–5 danner grunnlag for behandlingen av det andre forskningsspørsmålet (i kapittel 6), mens det første forskningsspørsmålet besvares gjennom kapitlene i sin helhet. Prologen presenterer behov og begrunnelser for studien, sammen med mål og forskningsspørsmål, og epilogen følger utviklingen frem til samtiden. Svaret på det første forskningsspørsmålet er langt og komplekst (nærmere 200 sider). Kaikkonen bidrar her med substans og nye nyanser til tidligere forskning, blant annet om kildenes innbyrdes relasjoner, teologiske føringer i kildetekstene og den geopolitiske konteksten for deres tilblivelse. Sammenstillingen av denne kritiske drøftingen av kildene til *noaidevuohta* (så vel som til samisk religion mer generelt) er et svært nyttig bidrag til fagfeltet, ikke minst internasjonalt.

Svaret på det andre forskningsspørsmålet presenteres gjennom en grundig og interessant redegjørelse for tilblivelsen og normaliseringen av begrepet «samisk sjamanisme». Blant viktige funn er sporingen av sjamanismebegrepet og sjamanismediskursen, i forhold til samisk religion, til M.A. Castrén på 1840-tallet og normaliseringen til J.A. Friis på 1870-tallet. Begrepets og diskursens samiske historie har ikke tidligere vært undersøkt, og fremstår som et originalt bidrag.

Kaikkonen forholder seg til kilder på nordsamisk, dansk, norsk, svensk og finsk. Oversettelser fra kildetekstene er gjennomgående konsistente og pålitelige, og vil være nyttige for forskere uten kompetanse på skandinaviske og finsk-ugriske språk. Avhandlingen er også velskrevet, med ekstremt få lingvistiske mangler.

Vi har lest dette som en sterk avhandling, men selvfølgelig ikke feilfri, eller helt uten rom for kritiske innspill. Et slikt innspill har å gjøre med størrelse. Avhandlingen kunne med fordel vært kortere og strammere. Innledningen er på hele 87 sider, og viser til en lang rekke kildekritiske, begrepsmessige, teoretiske og metodiske perspektiver, sammen med en kompleks «verktøykasse» (emisk/etisk, insider/outsider, urfolk/ikke-urfolk). Det er ikke noe galt med elementene og designet. Kaikkonens bruk av dette har åpenbart bidratt til rike og innovative tolkninger i kapitlene som følger. Men presentasjonen kunne med fordel

vært mer fokusert, og fremstår noen steder som i overkant omstendelig. Eksempelvis kan man stille spørsmål ved behovet for det reviderte diskursanalytiske apparatet. Mye av analysen synes å være basert primært på kildekritikk, oversettelsesteori og hermeneutiske perspektiver, samt på urfolksmetodologiske innsikter og på komparasjon.

For komparasjon lener Kaikkonen seg særlig på religionshistorikeren Jelena Porsanger, og hennes bruk av de samiske begrepene *buohtastáhttit* og *veardadállat*, som begge kan oversettes med «å sammenligne». Mens *veardadállat* korresponderer med konvensjonell praksis for sammenligning med eller til noe annet, har *buohtastáhttit* tilleggsbetydningen «å gjøre til en», dvs. å plassere to eller flere fenomener i en og samme kategori. Vi finner dette interessant, nyttig og verdifullt, og som for alle gode teoretisk-metodiske diskusjoner reiser det nye spørsmål. Vi kunne ønsket en mer utførlig presentasjon. For eksempel: kan komparasjon (*veardadállat*) av to eller flere fenomener føre til konstruksjon av en kategori (*buohtastáhttit*) dersom disse fenomenene av en eller annen grunn (enten genealogisk eller typologisk) vurderes som like nok? Hvilke empiriske data ligger til grunn for det å *veardadállat* og *buohtastáhttit* en *noaidi* med en sibirsk (såkalt) sjaman?

Avhandlingen gir en overbevisende beskrivelse av opprinnelsen til begrepene «sjaman» og «sjamanisme» i relasjon til det samiske, og bidrar slik til forskning på samisk religion, så vel som til det internasjonale forskningsfeltet på urfolk og sjamanisme. Problematisering av sjamanisme som komparativ kategori er et åpenbart anliggende for religionsvitenskapelige studier, og fremstår i avhandlingen som solid. Prologen og epilogen kan imidlertid også leses som en kritikk av samisk sjamanisme som samtidsformasjon. Slik kritikk er mer tvilsomt som akademisk prosjekt, og kunne med fordel vært enten justert, eller begrunnet.

Enkelte av begrepene og oversettelsene kan diskuteres. Mest sentralt for avhandlingens anliggender er bruken av begrepene *noaidi* og *noaidevuohhta* som analytiske, teoretisk baserte heuristiske begreper (s. 27–30). Disse begrepene er lånt fra nordsamisk, basert på et ønske om å anvende urfolkstermer i analysen. Kaikkonen bruker dem som gene-

relle termer, også når disse termene ikke finnes i kildene, og han bruker dem for korresponderende fenomener i andre samiske settinger enn det nordsamiske. Man kan spørre hva den prinsipielle forskjellen er mellom denne bruken av *noaidi* og *noaidevuohta* og andre forskeres bruk av begrepene *sjaman* og *sjamanisme* for ulike rituelle eksperter og deres praksiser.

Blant metodiske valg som kunne vært drøftet mer inngående, er Kaikkonens fokus på tekster om nordsamisk religion. Som han selv påpeker, finnes det få kilder til nord-samisk *noaidevuohta*, og de fleste av dem er refortolkninger av beskrivelser av sør- og lulesamiske kontekster.

Avhandlingens sterke sider overskygger og veier opp for de svakere. Som leser må man bevege seg på detaljnivå for å finne mangler og tvetydigheter. Dette er samlet sett en grundig og veldisponert avhandling, tuftet på presist formulerte spørsmål og solide språklige og kontekstuelle premisser. Den resulterer på det grunnlag i ny kunnskap og verdifulle bidrag til forskningsfeltet.